

PLATONIZMUS: FILOZOFIA I ŽIVOTNÝ PROGRAM

Rozhovor s Johnom M. Dillonom

John M. Dillon

John Myles Dillon študoval klasickú filológiu a promoval v Oxforde v roku 1963, titul PhD. získal na University of California v Berkeley v roku 1969, potom začal pôsobiť na Department of Classics v Berkeley, kde bol do roku 1980 vo funkcii vedúceho katedry (1977 – 1980). Po roku 1980 sa vrátil do Írska, a prijal miesto profesora gréčtiny (Regius Professorship) na Trinity College v Dubline, kde zotrval až do svojho odchodu do dôchodku v roku 2006.

Mária Mičaninová, Tímea Kolberová: *Pán profesor, radi by sme využili vašu návštevu Katedry filozofie a dejín filozofie Filozofickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach pri príležitosti konania medzinárodnej konferencie Funkcie obraznosti v stredovekom novoplatonizme a položili vám niekoľko otázok. Každému, kto sa zaoberá dejinami filozofie, a zvlášť dejinami platonizmu a novoplatonizmu,*

ste totiž známy ako expert na platónsku tradíciu, ako autor viacerých kníh¹ i troch zbierok esejí.² Všetky spomenuté publikácie dokazujú váš dlhotrvajúci záujem o výskum platonizmu a novoplatonizmu. Čo je podľa vášho názoru účelom skúmania práve tohto obdobia v dejinách filozofie?

John M. Dillon: Po mnohých rokoch som platonizmus začal chápať ako filozofickú tradíciu, ktorá zohrala dôležitú úlohu vo vývoji európskej kultúry nielen v grécko-rímskej antike, ale prostredníctvom stredoveku a renesancie ju hrá až do súčasnosti, a tiež ako tradíciu, ktorá má stále čo povedať súčasnosti, a to najmä pokiaľ ide o úctu k životnému

¹ Napríklad *The Middle Platonists. 80 B. C. to A. D. 220*. Cornell University Press 1977 (2nd ed. 1996); spolu s A. A. Longom editoval *The Question of „eclecticism“. Studies in the Later Greek Philosophy*. Berkley and Los Angeles: University of California Press 1988; *Alcinous, The Handbook of Platonism* (preklad s úvodom a komentárom), Oxford: Oxford University Press 1993; *Iamblichus, De anima* (editor) s úvodom, prekladom a komentárom spolu s Johnom Finamoreom, Leiden: Brill 2002; *The Heirs of Plato: A Study of the Old Academy (347-274 B.C.)*, Oxford: Clarendon Press 2005.

² *The Golden Chain: Studies in the Development of Platonism and Christianity* (1991), *The Great Tradition: Further Studies in the Development of Platonism and Christianity* (1997) a *The Platonic Heritage* (2012) – všetky publikované vo vydavateľstve Variorum, Aldershot alebo Farnham.

prostrediu, k náboženskému presvedčeniu iných ľudí a k legitímnej autorite, ku každej oblasti, v ktorej je moderná materialistická, individualistická a konzumná ideológia, žiaľ, taká nedostačujúca, že môže zničiť civilizáciu, ako ju poznáme. Z tohto dôvodu mám vedecký aj emocionálny záujem o platónsku tradíciu.

M. M., T. K.: *Ďalšou oblasťou vášho záujmu je prekladanie Plotinových diel. Ak sa niekto rozhodne prekladať jeho filozofické práce, nepochybne pozná všetky iné preklady jeho diel. Pokiaľ ide o preklady do angličtiny, mali by sme spomenúť preklady S. MacKenna a A. H. Armstronga. V čom vidíte rozdiel medzi ich a vašou metódou prekladania textu Enneád?*

John M. Dillon: Nemyslím si, že by som sa od nich chcel výrazne líšiť. Mám veľkú úctu k obidvom. Avšak MacKenna bol ochotný viac sa vzdialiť od Plotinovej gréčtiny než ja, aby vyzdvihol to, čo chápal ako pravý význam textu, zatiaľ čo Armstrong sa niekedy spolieha na skutočnosť, že má na protihľadnej strane grécky text, vďaka čomu je skôr doslovnejší alebo eliptický, než aby zdôrazňoval jasný zmysel textu. Takže ja sa snažím dostať niekde medzi nich a dúfam, že nový cambridgeský preklad, ktorého hlavným vydavateľom je Lloyd Gerson a v ktorom prekladám *Štvrtú Enneadu*, bude odzrkadľovať túto pozíciu, t. j. pozíciu, ktorú som prijal spolu s Andrewom Smithom v sérii plotinovských traktátov s komentárom, ktoré vydávame pre Parmenides Press. Mal by som dodať, že si veľmi vážim aj súčasnú sériu prekladov *Enneád* vydávanú Lucom Brissonom a Jeanom-Françoisom Pradeauom.

M. M., T. K.: *Preklad textu platónskeho alebo novoplatónskeho filozofa závisí od chápania jeho jazyka, obzvlášť v prípade Plotinovho metaforického jazyka. Čo predovšetkým beriete do úvahy, keď prekladáte metaforický význam slov alebo viet?*

John M. Dillon: Nuž, myslím si, že je dôležité, aby sa metaforická pasáž z Plotina predložila v pojmoch, ktoré sú bezprostredne zrozumiteľné anglickému čitateľovi, ale nespomínam si na žiadny zvláštny problém, ktorý by bol s tým spojený. Plotinos má mnohé pozoruhodné obrazy, napríklad svet ako javisko, fyzický svet ako veľký strom, Jedno ako nevyčerpatelný prameň alebo oduševnené telo ako sieť rozprestierajúca sa vo vode, ale tieto obrazy sa dajú preniesť do angličtiny celkom jasne. Oveľa väčší problém mám s Plotinovým normálnym štýlom, ktorý môže byť veľmi telegrafický, a to vtedy, keď je Plotinus hlboko ponorený do nejakého problému.

M. M., T. K.: *Jedným z autorov, ktorí sa zaoberali problémom metafory v kontexte dejín filozofie a vedy, bol v 20. storočí aj Hans Blumenberg. Vo svojej práci Paradigmen zu einer Metaphorologie (1960) napísal: „S úlohou ‚logiky fantázie‘ tiež súvisí, dokonca exemplárne, rozprava o prenesenom jazyku, o metafore, ktorá dovtedy patrila do kapitoly o figúrach rétoriky. Toto tradičné zaradenie metafory do náuky o ornamentoch verejného jazyka nie je náhodné: v antike bol logos principiálne zrastený s celým jestvujúcim.*

Kozmos a logos boli koreláty. Metafora tu nedokázala obohatiť obsah výrazových prostriedkov; bola iba prostriedkom pôsobenia výpovede, jej dosahu a ohlasu u jej politického a rozumného adresáta. Úplná kongruencia logu a kozmu vylučuje, že by prenesený jazyk dokázal vykonať niečo, čo by κ πιν νομα³ nedokázal ekvivalentne vyjadriť.“ Myslíte si, že Blumenbergov úsudok o metafore sa týka aj Plotinovho metaforického jazyka?

John M. Dillon: Myslím si, že áno. Plotinos si plne uvedomuje, že prirodzenosť jazyka nie je adekvátna na vyjadrenie pravdy o inteligibilnom svete alebo a fortiori o Jednom, teda že metafora je preňho jediným prostriedkom vyjadrenia transcendentálnej pravdy. Pochopiteľne, používa metaforu aj na iné účely, ale tento je hlavný. Nemyslím si, že Plotinos často používal metaforu na čisto rétorické alebo literárne účely, ale je zaiste veľa pozoruhodných obrazov, niektoré z nich som už spomenul, ktorými ilustruje argumenty o fyzickom svete.

M. M., T. K.: *Vráťme sa k vašej editorskej činnosti. Je nám známe, že ste v súčasnosti spolu s Andrewom Smithom zapojení do vydávania edície Plotinových traktátov. Táto edícia je navrhnutá tak, aby obsahovala nové preklady Plotinových diel a súbežné komentáre. Mohli by ste nám povedať, aký je súčasný stav tohto projektu?*

John M. Dillon: Áno, už som sa o tomto projekte zmienil, ale môžem povedať čosi viac. Stále je v počiatočnom štádiu, zatiaľ iba s dvoma zväzkami v tlači, *Enneadou IV* 8, ktorú vydal Barry Fleet, a *Enneadou V* 5, ktorú vydal Lloyd Gerson. Vyše šesť je takmer dokončených, avšak vrátane traktátu IV 3 – 5, rozdeleného medzi Garyho Gurtlera (IV 4, 30 – 45 + IV 5) a mňa (IV 3 – 4, 29); traktát IV 7 zasa od Barrieho Fleeta, traktát VI 4 – 5, vydaný Eyjolfurom Emilssonom, II 5 Cinziou Aruzzovou a I 6 Andrewom Smithom. Ďalších šesť je predmetom schvaľovacieho procesu. O ďalšie dva roky by mal jestvovať slušný rad úhladných zväzkov v paperbackovej väzbe. Ešte sme sa nerozhodli, či sa pokúsime zaoberať sa každým traktátom, ale myslím si, že pravdepodobne nie. Je to zamýšľané v duchu vynikajúcej francúzskej edície, začatej pred niekoľkými rokmi Pierreom Hadotom, ktorá pravdepodobne tiež nepokryje celý korpus. Hlavným zámerom je poskytnúť sériu podrobných filozofických štúdií aspoň k najdôležitejším Plotinovým traktátom v podobe prístupnej tým, ktorí po grécky nevedia veľmi dobre alebo vôbec.

M. M., T. K.: *Okrem projektu prekladania Enneád pracujete v súčasnosti na vydaní diela Filóna Alexandrijského De Abrahamo v spolupráci s profesorkou Ellen Birnbaum z Boston University pre Philo of Alexandria Commentary Series. Mohli by ste nám povedať niečo viac aj o tomto projekte? Sú nejaké problémy, ktoré sa vyskytli v procese vydávania tejto edície? Ak áno, mohli by ste sa o nich zmieniť?*

³ bežný jazyk

Jonh M. Dillon: Nie, myslím, že nie sú žiadne vážne problémy, i keď jestvujú mnohé podnetné stránky tejto práce, ktorá je výkladom, doslovným aj alegorickým, Abrahámovho života a skutkov. Najnáročnejšie je pokúsiť sa vyrovnáť s mnohými stránkami Filónovej učeni, filozofickej, aj literárnej, z helénskeho pohľadu a zároveň venovať patričnú pozornosť jeho väzbám so židovským myslením a tradíciou, na čo sa Ellen zvlášť hodí. Zväzok by mal byť hotový koncom roka a myslím, že bude najužitočnejším doplnkom k edícii, ktorá nanešťastie napreduje pomerne pomaly.

M. M., T. K.: *Súčasná spolupráca s Dr. Wolfgangom Polleicherom z Bochumi na zbierke dochovaných fragmentov Iamblichu a skutočnosť, že ste s Dr. W. Polleicherom už publikovali Iamblichove listy,⁴ jasne ukazuje váš zvláštny záujem o Iamblichovu filozofiu. Aké boli vaše motívy takého detailného štúdia Iamblichovej filozofie?*

John M. Dillon: Na Iamblichu som narazil skôr náhodou, keď som hľadal tému dizertačnej práce na Kalifornskej univerzite v Berkeley v roku 1966. Chcel som pracovať na Plotinovi, ale môj školiteľ, profesor Gerson Rabinovitz, povedal, že o Plotinovi nič nevie, ale vedel, že je potrebné zhromaždiť Iamblichove fragmenty. Tak som sa s tým uspokojil a spočiatku zhromaždil zbierku fragmentov jeho *Komentára k Timaiovi*, zachovaných v Proklovom komentári. To vo mne vyvolalo celoživotný záujem o Iamblichu, ktorý sa postupne šírila cez Plotina späť k stredným platonikom, k starej Akadémii a k samotnému Platónovi, a tiež dopredu k platonizmu stredovekého Západu, Byzancie, k židovskému, islamskému platonizmu i k platonizmu renesancie.

M. M., T. K.: *Ste zakladateľom a emeritným riaditeľom Platónovho centra. Podľa domovskej stránky Centra členovia organizujú a vedú široké spektrum aktivít v oblasti dejín platonizmu a súčasnej filozofie platónskej tradície. Mohli by ste nám povedať, aké druhy aktivít Centrum ponúka?*

John M. Dillon: Myslím si, že webová stránka spomína väčšinu z nich. Vytvorili sme malú komunitu platonikov na pôde, ktorú mi poskytla Trinity College v Dubline, zahrnujúcej knižnicu, seminárnu miestnosť a priestory pre prácu ľudí. Stretávame sa raz týždenne ako čitateľský krúžok a prijímame aj hosťujúcich rečníkov a bádateľov, ktorí si želajú dlhší pobyt. Myslím, že veľkosťou sa pravdepodobne vyrovnáme pôvodnej Platónovej Akadémii. Snažíme sa rozvíjať toho istého ducha dialektického diskurzu, ktorý – zdá sa – charakterizoval túto inštitúciu.

M. M., T. K.: *Ako vieme, ste aj autorom románu The Scent of Eucalyptus. An Ethiopian Tale,⁵ ktorý ste vydali v roku 2007. Kniha sa zakladá na vašich vlastných skúse-*

⁴ Publikované spoločne s W. Polleicherom v roku 2009 pod názvom *Iamblichus of Chalcis. The Letters*.

⁵ DILLON, J. M. (2007): *The Scent of Eucalyptus*. University Press of the South.

nostiach, ktoré ste nadobudli v rokoch 1961 – 1963, keď ste vyučovali v Etiópii. Hrdina príbehu Luke La Touche prežíva dobrodružné udalosti, ale ozajstné „dobrodružstvo“ sa odohráva v ňom samom. Je to tiež príbeh sebaobjavovania, nielen dobrodružný príbeh. Napísali ste ho pod vplyvom času stráveného v Etiópii (možno to bola život meniaci skúsenosť, podobne ako u hrdinu vášho románu), alebo ste boli ovplyvnený aj novoplatónskou filozofiou?

John M. Dillon: Nepovedal by som, že som bol románopiscom, i keď som chcel byť spisovateľom v čase po skončení univerzity. Napísal som iba jeden román, ktorý je, ako hovoríte, odrazom mojich dvoch rokov v Addis Abebe, kde som učil angličtinu na súkromnej škole hneď, potom čo som odišiel z Oxfordu. Napísanie románu bolo niečo, čo som chcel už dávno urobiť, ale bolo pre mňa ťažké sa k tomu dostať a potom v tom vytrvať. Získal som pritom veľkú úctu voči každému, kto dokáže napísať román, aj zlý! Musím povedať, že ten môj nemá novoplatónsky obsah – iba ak by sme ho chápali ako cestu duše po materiálnom svete. Hrdina má so mnou niečo spoločné, ale nie všetko (La Touche bolo meno rodiny mojej matky a Luke bolo meno člena našej vetvy rodiny Dillonovcov, ktoré som poznal už skôr), je osamelejšou a zmätenejšou postavou, než som bol ja, a zažíva neobyčajnejšie dobrodružstvá.

M. M., T. K.: *Na už spomínanej medzinárodnej konferencii Katedry filozofie a dejín filozofie Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach ste vystúpili s prednáškou Translatio a Antiphrasis: Používanie metaforického jazyka v De Divina Praedestinatione Jána Scota Eriugenu. Myslíte si, že židovskí, islamskí a kresťanskí myslitelia v stredoveku, pokračovatelia novoplatonizmu, zdieľali spoločný metaforický jazyk?*

John M. Dillon: Myslím, že áno, a že mali na to rovnaké dôvody. Chceli vyjadriť pravdy o inteligibilnom svete, ktoré jazykom nedokázali opísať. Eriugena sa o tom vyjadruje značne explicitne a platí to aj o Ibn Gabirolovi. Dokonca základný obraz *prameňa života* je pozoruhodná metafora a tá je fundamentálna pre jeho celý výklad. Mohli to prevziať, samozrejme, zo svojich prameňov. Musím povedať, že naše diskusie na konferencii o tejto, ako aj o iných témach, som vnímal ako veľmi podnetné.

M. M., T. K.: Pán profesor, ďakujeme za rozhovor.

Zhovárali sa *Mária Mičaninová* a *Tímea Kolberová* z Katedry filozofie a dejín filozofie FF UPJŠ v Košiciach.